

فہرست نسخ خطی و چاپی
شاہینا مفردوسی درہمند

بہ کوشش
پروفیسر شریف حسین قاسمی
رئیس بخش فارسی دانشگاه دہلی

خانہ فرہنگتہ جمہوری اسلامی ایران
ممبئی

فهرست نسخه‌های خطی و چاپی شاهنامه فردوسی در هند

به کوشش	:	پرفسور شریف حسین قاسمی
ناشر	:	خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران - بمبئی
چاپ اول	:	۱۹۹۵ اندو - پرشین سوسایتی
چاپ دوم	:	آبان ماه ۱۳۸۰ خورشیدی برابر با اکتبر ۲۰۰۱ میلادی
چاپ	:	CREATION-MUMBAI
شمارگان	:	۵۰۰ نسخه
ارزش	:	۱۰۰ روپیه

کلیه حقوق محفوظ است.

فهرست عناوین

هفت	۱ - پیشگفتار
نه	۲ - مقدمه
دوازده	۳ - نشانه‌ها و اختصارات
۱	۴ - نسخه‌های خطی شاهنامه (با ذکر تاریخ)
۲۱	۵ - نسخه‌های خطی شاهنامه (بدون ذکر تاریخ)
۴۲	۶ - نسخه‌های خطی منتخب شاهنامه (با ذکر تاریخ)
۴۴	۷ - نسخه‌های خطی منتخب شاهنامه (بدون ذکر تاریخ)
	۸ - تاریخ شمشیرخانی، شاهنامهٔ منثور، تاریخ دلگشای شمشیرخانی،
۴۶	خلاصهٔ شاهنامه و منتخب شاهنامه (با ذکر تاریخ)
۵۴	۹ - نسخه‌های خطی تاریخ شمشیرخانی (بدون ذکر تاریخ)
۵۶	۱۰ - نسخه‌های خطی خلاصهٔ شمشیرخانی
۵۷	۱۱ - انتخاب رباعیات فردوسی
۵۸	۱۲ - فرهنگ‌های شاهنامه
۵۹	۱۳ - نسخه خطی فهرست شاهنامه
۶۰	۱۴ - نسخه خطی دیباچه‌ای به شاهنامه
۶۰	۱۵ - نسخه خطی ترجمهٔ شاهنامه به زبان اردو
۶۱	۱۶ - چاپ‌های شاهنامه و انتخاب‌های آن
۶۶	۱۷ - چاپ‌های ترجمه شاهنامه
۶۹	۱۸ - فهرست نام کاتبان
۷۱	۱۹ - فهرست نام اماکن

پیشگفتار

پیشینه زبان فارسی در سرزمین هند، به گذشته‌های بسیار دور هنگامی که زبان فارسی با سانسکریت پیوند اساسی و ساختاری داشت، بر می‌گردد. پس از سپری شدن دهها قرن، زبان فارسی پیام‌آور ادب زلال سرزمین ایران برای هند شد و اهل این دیار از عطر دل‌انگیز آن سرمت شدند تا بدان جایی که فارسی در هند، زبان اهل دل و معنا شد و دختری زیبا به نام زبان اردو برای آن به دنیا آورد و دیگر زبان‌های رایج هند را مسحور شیوایی خود ساخت.

نزدیک به ده قرن است که فارسی در تمام شوون زندگی طبقات گوناگون هند از سلاطین، عارفان، نویسندگان، دانشجویان، هنرمندان و شعرا جای باز کرده و به دیده احترام به آن نگریسته شده است. این زبان که در خاستگاه اصلی خود پرورده شده بود، توانست در این دیار نیز زبان اهل علم و ادب شود و به اندیشه و پندار هندوان نیز در قالب واژگان خود جان تازه‌ای بخشیده و مفاهیم آنان را نیز رساتر ادا نماید.

وجود هزاران نسخه خطی فارسی در کتابخانه‌های رسمی، شخصی و موقوفه‌ها که نه تنها آکنده از فرهنگ جان بخش ایران است بل هرازگاهی متون آئینی و حماسی هندی را نیز می‌توان در آن جست، سنگ‌گویی است از تاثیر و نفوذ ژرف ادبیات ایران زمین در این سرزمین.

بی‌شک حکیم «ابوالقاسم منصور بن حسن فردوسی طوسی» کاخ بلند زبان فارسی را پی‌افکنند و «شاهنامه» این دُر شاهوار تاریخ منظوم حماسی جهان و موفق‌ترین کارنامه زندگی خود را که ضرورتی بود تاریخی، به رنج سی ساله فراهم آورد تا پشتیبانی باشد برای، جاودانگی ادبیات ایران و استواری، اصالت و استقلال مردم سلحشور آن.

شاهنامه دریایی است از خرد، هنر و جوهر فرهنگ ایران که گره از زبان می‌گشاید و انسان را در راه جستجوی ادب، انسانیت و انسان‌های والا گهر یاری

هشت

می‌رساند. فردوسی با سرایش این حماسه منظوم و جاوید در قالب واژه‌های پارسی، ایران و زبان فارسی را دوباره زنده کرد و خود نیز به درازی حیات آن جاودانه شد، تا جایی که اهل قلم شاهنامه را در زمره چهار اثر ادبی بشری آورده‌اند.

اینک که همایش «فردوسی و شاهنامه وی» بار دیگر ادب فارسی را بر ترازوی سنجش نهاده و همگان را به سرمست شدن از این چشمه جوشان فرا می‌خواند، دریغ است که خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در بمبئی تنها به برگزاری این همایش اکتفا کند. بنا بر این در ادامه خدمت به فرهنگ و ادبیات ایران، فهرستی از نسخه‌های خطی و چاپی شاهنامه در هند که با تلاش قابل ستایش دکتر شریف حسین قاسمی، رئیس محترم بخش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه دهلی گرد آمده است، بار دیگر به زیور طبع آراسته شد تا هنگام برپایی این همایش، ارایه شود و گواه حسن خدمت پیام‌آوران فرهنگ اصیل ایران اسلامی برای دوستداران زبان فارسی در این دیار و ادای احترام به ساحت پاک آن حکیم فرزانه و ستاره بی‌افول آسمان ادب باشد.

علی فولادی

رئیس خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران

بمبئی - آبان ماه ۱۳۸۰ خورشیدی

مقدمه

ابوالقاسم فردوسی که ما بین ۳۲۵ هـ و ۳۲۹ هـ در طوس به دنیا آمد و در حدود ۴۱۱ هـ یا ۴۱۶ هـ فوت کرد، شاهنامه‌ای در بحر متقارب سروده که برای ایرانیان کتاب ملی آنها است و در سراسر جهان فارسی‌کتابی است که مورد علاقه همه دوستداران زبان و ادب فارسی است. شاهنامه فردوسی که در حقیقت تصویر پر عظمت ایران و ایرانیان است، از دیرباز در هند مورد توجه قرار گرفته است. شعرای فارسی‌گوی هند از این شاهکار ادبی جهان پیروی کردند. شاعری به تخلص عصامی مشوی فتوح السلاطین را در پیروی از شاهنامه ساخته که آن را شاهنامه هند می‌خوانند. تذکره نویسان هندی هم ترجمه فردوسی را در تذکره‌های خود با آب و تاب آورده‌اند. بعضی‌ها گفته‌اند که فردوسی فصاحت را رضوان و دعوی بلاغت را برهان بود و جمله گذشتگان را در خجالت انداخته و آیندگان را در تک و پوی فکرت افکنده (لباب الالباب، ص ۲۶۹). به قول تذکره نویسی دیگر، فردوسی استعدادی فطری داشت و لیاقت خلقی، همچو وی در عجم ناظمی عالی دستگاه قدم به عرصه ظهور تنهاده و نقد سخن را به این خوش اسلوبی در بازار رواج نداده (نتایج الافکار، ص ۵۲۳). شبلی نعمانی از فن شعر فردوسی تقدیر نموده و شاهنامه را یک دایرة المعارف مبسوط و جامع ایران تلقی می‌کند (شعرالمعجم، ج ۴، ص ۱۹۱). استاد محمود شیرانی در کتاب معروف و تحقیقی خود به زبان اردو به نام فردوسی پر چار مقالے (چهار مقاله درباره فردوسی) اسباب و دوره نظم شاهنامه، هجو محمود غزنوی، مذهب فردوسی و یوسف و زلیخای فردوسی را مورد بررسی انتقادی قرار داده است. همچنین جویل واعظ لال در «تاریخ ادبیات فارسی» نظر می‌دهد که در نیروی تخلیق، ظرافت هنری، شدت احساس، قوت فکری، او کاملاً همانند هومر و دانتی

است. علاوه بر این در ایجاد صور و اجرای آنها، در ابراز نرم‌ترین احساسات، شدیدترین علاقه، تأثیری درامی، شکوه رنگ‌آمیزی، صحنه تخیل و لطافت عواطف او به هیچ وجه کمتر از خود شکسپیر بزرگ نیست.

نسخه‌های متعدد خطی شاهنامه که در کتابخانه‌های مختلف در گوشه و کنار هند مضبوط‌اند به اثبات می‌رسانند که شاهنامه در هند مورد پسند مردم این کشور عظیم قرار گرفته بود. پادشاهان دستور دادند که شاهنامه برای آنها توسط خوشنویسان معروف استنساخ و در کتابخانه‌های آنها نگهداری شود. صاحبان علم و فضل و دولتمردانی که از ایران به هند آمدند، نسخه شاهنامه را شایسته آن دیدند که به عنوان ارمغانی ذی قیمت آن را به پادشاهان تقدیم کنند.

شاهنامه، چنانکه می‌دانیم، کتابی است مفصل. برای خواندن آن از اول تا آخر فرصت طولانی لازم است. بنابر این اولین خلاصه شاهنامه در قلمرو هند تهیه گردید که به نام شاهنامه شمشیر خانی شهرت دارد ولی خود مولف آن را دلگشای شمشیر خانی خوانده است. در مقدمه این خلاصه آمده است که توکل بیگ ولد تولک بیگ در دوازدهمین جلوس شاهجهان پادشاه، از طرف شاهزاده دارا شکوه به عنوان امین و واقعه نویس غزنین فرستاده شد. در آن زمان شمشیر خان حاکم غزنین بود. شمشیر خان روزی در مجلسی گفت که چون دولتمردان همیشه «در تدبیر مملکت و صوبه‌داری» اشتغال دارند، فرصت مطالعه کتاب‌ها به آنها کمتر روی می‌دهد. پس باید شاهنامه لباس نثر پوشانیده شود. توکل بیگ این مسئولیت را بدوش گرفت و آن را در بیست و ششمین جلوس شاهجهانی به عبارت «موجز و مختصر» به تکمیل رساند. توکل بیگ اییاتی از شاهنامه را هم به عنوان شاهد در لابلای نثر خود گنجانیده است. این خلاصه شاهنامه، چنانکه از تعداد نسخه خطی آن پیداست، در هند زیاد مورد قبول قرار گرفته بود. به علاوه این خلاصه از هر لحاظ تا حدی کامل است که ایتکنسن آن را به زبان انگلیسی

یازده

برگرداند و در ۱۸۳۲ میلادی به طبع رساند.

خود شاهنامه، داستان‌هایی از آن، ترجمه‌های آن به زبان‌های مختلف هند که از همین کشور فارسی دوست به چاپ رسیده‌اند، باز نشان می‌دهند که این کتاب فردوسی که هم از حیث کمیت و هم از جهت کیفیت بزرگترین اثر ادبیات و نظم فارسی است، در کشور ما خواننده زیاد دارد.

فهرست نسخه‌های خطی و چاپی شاهنامه در هند که اینک در اختیار خوانندگان گزارده می‌شود، کامل نیست زیرا که بنا بر کمبود وسایل نتوانستم از همه کتابخانه‌های هند دیدن کنم. به هر صورت، این فهرست برای شناسایی اهمیت شاهنامه در هند و علاقه مردمان به این مثنوی حماسی و فرهنگی تا حدی کمک می‌کند.

پروفسور شریف حسین قاسمی

رئیس بخش فارسی دانشگاه دهلی

نشانه‌ها و اختصارات

- آصفیه : کتابخانه آصفیه، حیدرآباد، هند^(۱).
- احسن مارهروی : کتابخانه مولانا آزاد، دانشگاه اسلامی علیگر، سید
مجمود حسن قیصر امرهوی، ۱۴۰۳ / ۸ / ۱۹۸۳ م.
- آلور، تونک : کتابخانه مولانا آزاد انستیتوی تحقیقات عربی و
فارسی راجستان، (ذخیره الور)، تونک، (راجستان).
- انصاری : کتابخانه شخصی پرفسور محمد ولی الحق انصاری،
لکهنو (اتراپردش)^(۲).
- ایوانف : فهرست نسخه‌های خطی فارسی در انجمن آسیایی
بنگال، کلکته، ۱۹۸۵ م، (انگلیسی).
- بارت اتهاس : کتابخانه بارت اتهاس، پتنا (بهار)^(۳).
- بلرام پور : فهرست نسخه‌های خطی دانشکده ام. ال. ک.،
بلرام پور، (اتراپردش)^(۴).
- بمبئی : فهرست نسخ خطی عربی، فارسی و اردو کتابخانه
دانشگاه بمبئی، عبدالقادر سرفراز، ۱۹۳۵، بمبئی.

۱- از قیش برداری مرکز تحقیقات فارسی، دهلی نو.

۲- مأخذ پیشین.

۳- مأخذ پیشین.

۴- مأخذ پیشین.

- بنارس : فهرست نسخه‌های خطی فارسی در دانشگاه هندو
بنارس، امریت لال عشرت، واراناسی (اتراپرادش).
- بندارکر : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه انستیتوی تحقیقات
خاورشناسی بندارکر، پونه (مهاراشترا) (۱).
- پتیالا، آرشیو : کتابخانه آرشیوی پتیالا، (پنجاب) (۲).
- پتیالا، عمومی : کتابخانه عمومی پتیالا، (پنجاب) (۳).
- پیر محمد شاه : فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه درگاه
پیر محمد شاه، احمد آباد (گجرات).
- تاگور : کتابخانه دانشگاه لکهنو، لکهنو (اتراپرادش) (۴).
- تغلق آباد : کتابخانه جامعه همدرد، تغلق آباد، دهلی نو (۵).
- تونک : کتابخانه مولانا آزاد انستیتوی تحقیقات عربی و فارسی
راجستان، تونک (راجستان).
- جامعه : کتابخانه دکتر ذاکر حسین، جامعه ملیه اسلامی،
دهلی نو (۶).
- حبیب گنج : کتابخانه مولانا آزاد، دانشگاه اسلامی علیگره، سید
محمود حسن قیصر امروہوی، ۱۴۰۱ هـ / ۱۹۸۱ م.
- حمیدیه : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه شعبه تحقیق و

-
- ۱- مأخذ پیشین.
۲- مأخذ پیشین.
۳- مأخذ پیشین.
۴- مأخذ پیشین.
۵- مأخذ پیشین.
۶- مأخذ پیشین.

پانزده

- سلطان المدارس : کتابخانه سلطان المدارس، لکهنو (اتراپردش).
- سلیمان : کتابخانه مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگره
(ذخیره سلیمان)، علیگره (اتراپردش).
- شاه منیر عالم : کتابخانه مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگره
(ذخیره شاه عالم)، علیگره (اتراپردش).^(۱)
- شعبه تحقیق : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه شعبه تحقیق و
اشاعت کشمیر و کتابخانه حمیدیه، سوپال،
مرکز تحقیقات فارسی، دهلی نو، ۱۹۸۶م.
- شورای هند آزاد : کتابخانه شورای هند برای روابط فرهنگی هند،
باوان، دهلی نو.
- صولت : فهرست نسخه‌های خطی فارسی و عربی کتابخانه
عمومی صولت، رامپور، عابد رضا بیدار، ۱۹۶۶م.
- ضامن علی : کتابخانه میر ضامن علی، عزاخانه شاه گنج، آگره
(اتراپردش)^(۲).
- عبدالحق : کتابخانه شخصی عبدالحق، پونه (مهاراشترا).
- قطب الدین، علیگره : کتابخانه مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگره
(ذخیره قطب الدین)، علیگره (اتراپردش).
- کاما : فهرست نسخه‌های خطی فارسی، کتابخانه موسسه
کاما، گنجینه مانکجی، دکتر سید مهدی ضروی، مرکز
تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، ۱۹۸۶م.

۱- ماخذ پیشین.

۲- ماخذ پیشین.

چهارده

- اشاعت کشمیر و کتابخانه حمیدیه، بوبال،
مرکز تحقیقات فارسی، دهلی نو، ۱۹۸۶م.
- خدا بخش : فهرست نسخه های خطی عربی و فارسی در کتابخانه
عمومی خدا بخش، پتنا (بهار)، ۱۹۷۷م.
- دانشگاه دهلی : کتابخانه دانشگاه دهلی، دهلی (۱).
- دانشگاه عثمانیه : کتابخانه دانشگاه عثمانیه، حیدرآباد (آترا پرادش).
- دانشگاه علیگره : کتابخانه مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگره
(ذخیره دانشگاه)، علیگره (اترا پرادش).
- دیوبند : تعارف مخطوطات کتب خانه دارالعلوم دیوبند، ج ۲،
مولانا مفتی محمد ظفیرالدین، دارالعلوم دیوبند
(اترا پرادش)، ۱۹۷۳م.
- رام پور : کتابخانه رامپور رضا، رامپور (اترا پرادش).
- رضویه : فهرست نسخ خطی کتابخانه رضویه مدرسه سلیمانیه،
پتنا (بهار) (۲).
- سالار : فهرست نسخه های خطی فارسی موزه و کتابخانه
سالار جنگ، حیدرآباد، محمد اشرف، ۱۹۶۹م.
- سبحان الله : کتابخانه مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگره
(ذخیره سبحان الله)، علیگره (اترا پرادش).
- سلام : کتابخانه مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگره
(ذخیره سلام)، علیگره (اترا پرادش).

۱- مأخذ پیشین.

۲- مأخذ پیشین.

شانزده

- محمود آباد : فهرست نسخه‌های خطی عربی و فارسی کتابخانه راجا محمود آباد، مرکز تحقیقات فارسی، رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران، دهلی نو، بهمن ماه ۱۳۶۶/جمادی الاول ۱۴۰۸.
- مدرسه سلیمانیه : کتابخانه مدرسه سلیمانیه، پتنا (بهار) (۱).
- مزمل : کتابخانه نواب سر مزمل خان، علیگره (۲).
- مسعود حسن رضوی : کتابخانه شخصی مسعود حسن رضوی، لکهنو (۳).
- ملا فیروز : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه ملا فیروز، بمبئی، اس. ای. بریلوی، ۱۹۱۷.
- موزه حیدرآباد : فهرست نسخه‌های خطی عربی، فارسی و اردو موزه حیدرآباد، محمد هوت، ۱۹۵۳ م.
- موزه ملی : بخش نسخه‌های خطی عربی و فارسی، موزه ملی، دهلی نو.
- ندوه : فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه ندوة العلماء لکهنو، مرکز تحقیقات فارسی، دهلی نو، ۱۹۸۶ م.
- ویکتوریا میموریل : کتابخانه موزه ویکتوریا میموریل، کلکته.
- هردیال : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی هردیال، دهلی (۴).

۱- مأخذ پیشین.

۲- مأخذ پیشین.

۳- مأخذ پیشین.

۴- مأخذ پیشین.

نسخه‌های خطی شاهنامه در هند

نسخه‌های خطی شاهنامه (با ذکر تاریخ)

● ۱۷۹۵ (خدا بخش)

نستعلیق، ابن یحیی، ۴ رمضان ۷۸۹ (؟) / ۱۳۸۷، ص ۷۶۸، س ۲۱، اندازه

۲۵/۵×۱۶/۵

توضیحات: ناقص الطرفین، به ظاهر جلد دوم است که با تخت نشینی گشتاسب شروع می‌شود ولی در آخر نسخه قسمتی از جزء اول شاهنامه آمده است. در حالی که در ترقیمه آمده که نسخه در سال ۷۸۹ هـ کتابت شده ولی از وضع نسخه و خط آن استنباط می‌شود که این سال کتابت درست نیست و نسخه غالب به یقین در قرن هجدهم میلادی استنساخ شده بود. بیست و پنج مجلس عادی به سبک هندی هم شامل نسخه است.

آغاز: جلد دوم (ورق ۱ تا ۳۰۱)

چو گشتاسب را داد لهر اسپ تخت فرود آمد از تخت و بر بست رخت
قسمتی از جلد اول شاهنامه که اشتباهاً در این نسخه بعد از جلد دوم آمده از
ورق ۳۰۲ تا ۳۸۴ می‌باشد و با این جمله به پایان می‌رسد:

داستان خواب دیدن فردوسی دقیقی شاعر را...

انجام: قسمت دوم:

اگر سال نیز آرزوت آمدست نسیم سال هشتاد با سیصدست

● ۶۳ (شورای هند)

نستعلیق، ۱۴۲۵/۸۲۹، ص ۱۴۳۲، س ۱۹، اندازه ۳۲×۲۱/۵.

آغاز: دیباچه بایسنقر که در ۱۴۲۶/۸۲۹ نوشته شده بود، با این بیت کمال خجندی (م: ۱/۸۰۳-۱۴۰۰، معاصر حافظ شیرازی) شروع می‌شود:

افتتاح سخن آن به که کنند اهل کمال

به ثنای ملک العرش خدای متعال

مالک الملکی که در تدبیر ملک و ملکوت و تربیت عالم لاهوت و ناسوت (۱-۲۱)،
اصل شاهنامه:

بنام خداوند جان و خرد

انجام: آمدن کیخسرو بیاری گودرز و لشکر ایران

برو آفرین خواندند بخردان که ای شهریار سر موبدان

● ۵۴، ۶۰۰ (موزه ملی)

نستعلیق، ابن محمد محمود، ۱۴۲۷/۸۳۱، ص ۱۱۷۰، (چهار ستون)، اندازه

۳۲×۲۲.

آغاز: سپاس و ستایش سر خدای را عزوجل که پروردگار هردو جهانست و
آفریدگار زمین و زمان (در چهار صفحه)، آغاز شاهنامه:

بنام خداوند جان و خرد

انجام: زهجرت شده پنج هشتاد بار بسنام جهان داور کردگار (۴۸۵)
در خاتمه کتاب و تاریخ:

آغاز: دوشم اندر دل سروشی تا که این الهام داد

غم مخور کامد شب تساریک غم را بامداد

انجام: تا زمین را کرد صانع جای آرام و سکون

بر فراز او فلک را گردش مادام داد (۵۸۵ب)

● ۳۹۰۹ (رامپور)

نستعلیق، محمد بن محمد یوسف التشری، ۸۴۰ هـ، ص ۱۰۷۸، دارای مجالس.

● ۴۲۱ (ایوانف)

نستعلیق شکسته، بذهن بن قوام‌الدین بن کمال‌الدین یوسف علم‌دار مخاطب به

امیر بلغاری، ۱۴۷۷/۸۸۲، ص ۱۲۵۸، س ۲۱ (چهار ستون)، اندازه ۳۱×۲۴.

توضیحات: مقدمه دارد به شرکه از آغاز ناقص است. هجو محمود و در ختم کتاب

گویده هم شامل این نسخه است و با ذکر یزدگرد سوم (۶۳۲-۶۵۱ هـ)

به پایان می‌رسد.

آغاز: دفتر اول:

بنام خداوند جان و خرد (۷-۱۸۱)

دفتر دوم:

بنام خداوند خورشید و ماه (۱۸۱-۳۵۷)

دفتر سوم:

خداوند پیروزی و فرهی (۳۵۷-۴۸۴)

دفتر چهارم:

بنام خداوند خورشید و ماه

هجو محمود غزنوی با این بیت شروع می‌شود:

ایا شاه محمود کشور کشای زکس گرتتر سی بترس از خدای

انجام: ز هجرت سه صد سال و هشتاد و چار

بنام جهان داور کسردگار

● ۸۱-۸۲ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۱۴۸۸/۸۹۴، ص ۱۶۰۶، س ۲۷، اندازه ۱۲/۹×۱۲.

توضیحات: نسخه کامل و دارای مجالس است.

● ۳۵۸ (خدا بخش)

نستعلیق، مرشد الکاتب الشیرازی^(۱)، ۱۷ رمضان ۱۵۲۷/۹۴۲، ص ۱۲۲۴،
س ۲۵، اندازه ۳۴×۲۵.

توضیحات: این نسخه دارای اهمیت تاریخی است زیرا که علی مردان خان یکی از
منصب‌داران شاهجهان پادشاه تیموری (۱۶۲۷/۱۰۳۷ - ۱۶۵۸/۱۰۶۸)
چنانکه از نوشته‌ای روی ورق ۶۱۲ بر می‌آید، آن را به این پادشاه تقدیم
نموده بود. علی مردان خان در ۱۶۳۷ م به دهلی آمد و در ۱۶۵۷ م
درود به حیات گفت. یاد داشت مذکور بدین قرار است:

«علی مردان خان یروز ملازمت به اعلیحضرت گذرانیده»

نسخه مشتمل است بر تقریباً ۵۰,۰۰۰ بیت و مینیاتورهای قشنگ به
سبک ایرانی دارد. بعضی صفحات از لابلای نسخه منقودالآثر است ولی
مقدمه بایستغر در آغاز آماده است.

آغاز: دیباچه بایستغر (۱-۱۳)

اصل شاهنامه: (ورق ۱۳ ب)

چولهراسب بنشست بر تخت شاد به شاهنشهی تاج بر سر نهاد

● ۲۷۹ (حمیدیه)

نستعلیق، ۱۵۵۴/۹۶۲، س ۱۷ (چهار ستون).

توضیحات: مقدمه، فهرست مطالب شاهنامه، فهرست پادشاهان ایران همراه با
فرهنگ واژه‌های دشوار شامل نسخه است.

۱- یک نسخه خطی شاهنامه به خط مرشد الکاتب الشیرازی در مجموعه کورکیان (آمریکا) به
شماره ۸۴ نگهداری می‌شود. رک: شاهنامه در موزه‌ها، وزارت فرهنگ و هنر، چاپ الوان، تهران،
۱۳۵۲، ص ۳۴.

● ۵۹۴ (بارت اتهاس)

نستعلیق، ۱۵۶۷/۹۷۵، ص ۱۰۰۰، اندازه ۳۴×۲۰.

توضیحات: دارای مجالس است.

● ۱۰۹۹ (سالار جنگ)

نستعلیق خوب، ۱۵۶۹/۹۷۷، ص ۱۰۴۴ (چهار ستون)، اندازه ۳۵/۸×۲۲/۷.

توضیحات: پانزده مجلس به مکتب شیرازی شامل نسخه می باشد.

آغاز: مقدمه بایسنفر:

پادشاهی که پادشاهان را پادشاهی زفیض همت اوست

آغاز شاهنامه:

بنام خداوند جان و خرد

● ۱۷۹۴ (خدا بخش)

نستعلیق، ابن ابوالمکارم سعدالله الحجازی، ۳ ذی القعدة ۱۵۷۸/۹۸۵، ص

۱۲۳۸، س ۲۵، اندازه ۳۲×۱۹.

توضیحات: دارای تقریباً چهل مجلس به سبک هندی است و بدون مقدمه‌ای

می باشد.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

● ۳۶۰ (خدا بخش)

نستعلیق، کمال‌الدین بن ابراهیم، ۲۹ شوال ۱۵۹۱/۹۹۹، ص ۱۲۰۲، س ۲۵،

اندازه ۳۰×۲۱/۵.

توضیحات: دیباچه بایسنفر و فهرست پادشاهان ایرانی از کیومرث تا یزدگرد که اسم

آنها در شاهنامه آمده، در این نسخه شامل است. دارای تقریباً ۵۰,۰۰۰

بیت است و مجالس هم دارد. باید تذکر داد که نسخه‌ای از شاهنامه که

محمد منعم پسر کاتب این نسخه کمال‌الدین آن را کتابت کرده و به شخصی به نام شهاب‌الدین خان تقدیم نموده بود، در کتابخانه موزه بریتانیا نگهداری می‌شود. رک: فهرست ربو، ص ۵۳۷.

آغاز: دیباچه بایستغر (۱ - ۱۱ الف)

اصل شاهنامه (۱۱ ب)

دفتر دوم (۲۰۰ ب)

کنون کار بیژن بگویم ترا بدان آب حکمت بشویم ترا
دفتر سوم (۳۲۷ الف)

چو گشتاسب را داد لهراسب تخت فرود آمد از تخت بر بست رخم
دفتر چهارم (۴۷۶ الف)

ز ایران بزرگان ابا موبدان بگردد آمد و نامور بخردان

● ۷۰۲ (موزه ملی)

نسخ، نصیرالدین، ۲۴ رجب ۱۰۰۰/۱۵۹۲، ص ۱۱۷۸، (چهار ستون)، اندازه ۳۱×۲۲/۵.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: زکردار شاهان سخن شد تمام حدیث... کرده شد والسلام
● ۷۹۰ (مزمّل)

نستعلیق، عبدالواحد زاهدی، ۶/۱۰۰۴-۱۵۹۵، جونپور، ص ۸۱۴، س ۳۱، اندازه ۳۲/۴×۲۱.

توضیحات: مطلا است و مهرهای مسعود حسن و پادشاه خان روی نسخه ثبت است. ابیات روی حاشیه هم کتابت شده است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: زهجرت سه صد سال هشتاد چهار(۴)

بسنام جهانداور کوردگار

● ۳۶۱ (خدا بخش)

تستعلیق، کمال الدین بن ابراهیم، ۱۴ شعبان ۱۰۰۸/۱۶۰۰، ص ۱۱۹۲، س ۲۵،
اندازه ۲۶/۵×۱۶/۵.

توضیحات: نسخه مطلا و دارای مینیاتور است و رونویس همان نسخه خطی است که
همین کاتب آن را کتابت کرده و در کتابخانه خدا بخش به شماره ۳۶۰
مضبوط است. دیباچه ای دارد و منقسم به چهار دفتر زیر است.

آغاز: دیباچه (۱ ب - ۱۱ الف)

دفتر اول (۱۱ ب - ۱۹۸ الف)

دفتر دوم ((۱۹۸ ب - ۳۲۲ الف)

دفتر سوم (۳۲۲ ب - ۴۷۱ الف)

دفتر چهارم (۴۷۱ ب تا آخر نسخه)

● ۱۱۰۰ (سالار جنگ)

تستعلیق خوب، ۲۰ شعبان ۱۰۰۹/۱۲ فوریه ۱۶۰۱، ص ۱۳۶۰، (چهار ستون)،
اندازه ۲۴/۵×۱۴.

توضیحات: ناقص الطرفین، دارای سه مجلس: کیومرث روی تخت همراه با درباریان،
دربار ظهمورث و دربار فریدون به سبک دکن (بیجاپور)
و جدول طلایی است.

آغاز: مقدمه بایسنفر،

شاهنامه: چوگرشاسب را داد لهر اسپ تخت

انجام: سپاه پراکنده را گرد کن وزیر سان که گفتی بگردان سخن

(از فرستادن ماهوی سوری آسیابان را بکشتن یزدگرد و پند موبدان درباره
بازداشتن او از کشتن)

● ۳۹۱۱ (رامپور)

نستعلیق، غیاث‌الدین بن عبدالقادر بن اسحق، ۱۰۱۱ هـ، دارای مجالس.

● ۳۱۱ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۴ ذی‌القعدة ۱۰۱۵/۱۶۰۷ ص ۸۸۳، س ۲۵، اندازه ۲۳/۵×۱۶/۵.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: هزاران درود و هزاران سلام زما بر محمد علیه‌السلام

● ۱۱۰۱ (سالار جنگ)

نستعلیق خوب، ۱۶۱۷/۱۰۲۶، ص ۱۱۹۸، (چهار ستون)، اندازه ۳۴/۶×۲۲/۴.

توضیحات: دارای مقدمه بایسنفر و سی و هفت مجلس به مکتب شیراز است.

آغاز: مقدمه:

فریدون خورشید جمشید شان با مرش درین گنبد آمد روان

آغاز شاهنامه:

بنام خداوند جان و خرد

انجام: هزاران درود و هزاران سلام زما بر محمد علیه‌السلام

● ۹۳۵ ف ۸۶۲ (دانشگاه عثمانیه)

نستعلیق، ۱۶۱۸/۱۰۲۷، ص ۱۳۸۸، س ۱۹.

توضیحات: در کتابخانه شخصی به نام خواجه محمد میرک مضبوط می‌بوده است.

در آغاز احوال پادشاهان ایران در ۳۶ ورق گنج‌نیده شده است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: سر آمد کنون قصه یزدگرد بسماء سپندار مذ روز کرد

(آخرین مصرع این بیت در چاپ‌ها بدین قرار آمده: بماه سفندار مذ روز ارد، از

تاریخ انجام شاهنامه)

● ۳۹۱۲ (رامپور)

نستعلیق، ۱۰۳۳ هـ، برای محمد قطب شاه استنساخ گردید. دارای مجالس

است.

● ۹۳ (ملا فیروز)

نستعلیق زیبا، ۱۰۳۵/۱۶۲۵، اندازه ۱۴×۹/۲ اینچ (۸۱/۲۳×۵۶/۳۵ سم).

توضیحات: با حکومت لهراسب شروع می‌شود و بنا بر این جلد دوم شاهنامه

می‌باشد.

● ۱۱۰۲ (سالار جنگ)

نستعلیق زیبا، رمضان ۱۰۴۱ / مارس ۱۶۳۲، ص ۱۲۳۶، (چهار ستون)، اندازه

۳۳×۲۲.

توضیحات: دارای دو مقدمه به نثر که یکی از آنها مقدمه بایسنفر است. این نسخه

به قرار زیر در چهار بخش تقسیم شده است.

آغاز: آغاز مقدمه قدیم (غیر از بایسنفر):

سپاس و آفرین مر خدای را که این جهان و آن جهان آفرید...

قسمت اول با همان بیت اول شاهنامه و قسمت دوم با این بیت شروع

می‌شود:

بنام خداوند خورشید و ماه که دل را بنامش خرد داد راه

آغاز قسمت سوم:

نخستین که نوک قلم شد سیاه گرفت آفرین بر خداوند ماه

آغاز قسمت چهارم:

بدو آفرین کافرین آفرید مکان و زمان و زمین آفرید

انجام: چو خواهشگری و نیازم نبود برین بر بستم زبان بر کشود

(آخرین مصرع این بیت در چاپ‌های شاهنامه بدین قرار ثبت شده است:

برین بر بستم زبان حسود)

● ۱۶۳۶ (موزه حیدرآباد)

نستعلیق، پیر بخش، ۴ جمادی‌الاول ۱۰۵۱/۱۶۴۱، ص ۱۱۹۴، س ۲۷، اندازه

۳۸×۲۰.

توضیحات: بعضی صفحات مذهب است. پنجاه و چهار مجلس به سبک ایرانی و

مقدمه‌ای دارد که قبل از بایسنغر نوشته شده بود. در آخر نسخه ترقیمه

آمده که بدین قرار است:

تمت کتاب فرخنده اکتساب مسمی (به) شاهنامه بدستخط... فقیر پر

تقصیر پیر بخش کاتب، بروز یکشنبه چهارم شهر جمادی‌الاول سنه

۱۰۵۱ هـ.

آغاز: مقدمه.

سپاس و آفرین مر خدای را که این جهان...

دفتر اول:

بنام خداوند جان و خرد

دفتر دوم:

ستایش کنم ایزد پاک را

دفتر سوم:

نخستین که نوک قلم شد سیاه

دفتر چهارم:

بنام خداوند خورشید و ماه

● ۲۳ (محمود آباد)

نستعلیق، ۱۶۵۲-۳/۱۰۶۳، ص ۷۱۸، س ۲۵، اندازه ۲۰×۳۳.

توضیحات: صفحه اول مطلا است و نسخه کرم خوردگی دارد. جلد اول شاهنامه می باشد.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: اسپ او بسوی اسپان شنید خروشی برآورد و اندر دمید

● ۵ (محمود آباد)

نستعلیق، ۱۶۵۲-۳/۱۰۶۳، ص ۶۱۳، س ۲۵، اندازه ۲۰×۳۲.

توضیحات: کرم خوردگی دارد.

آغاز: خروشی برآورد چون بیم شان

انجام: نجوید کسی از سرکشان تاج شاه بسماند تھی دست چندین سپاه

● ۲ (کاما)

نستعلیق، ویسی بن محمد، ۱۶۵۷-۸/۱۰۶۸، ص ۱۰۲۰، س ۱۷، اندازه

۳۵×۲۴.

توضیحات: بیست صفحه مقدمه دارد. متن در دو مجلد، اول هر مجلد دو سر لوح،

یک تذهیب در آغاز و یک تذهیب بعد از این دو بیت:

هزاران درود و هزاران سلام ز ما بر زراتشت علیه السلام

و بر آل و یاران او اجمعین هزاران آفرین از جهان آفرین

در خاتمه جلد اول آمده:

تمام شد جلد اول در تاریخ سلخ شهر شوال سنه ۱۰۶۳ هـ، حسب

القرمودة رفعت پناه مولانا ابوالقاسم سمت تحریر یافت. کاتب العبدالاقبل

ویسی بن محمد.

در پایان جلد دوم: چهاردهم شهر ذی قعدة ۱۰۶۸ هـ.

نسخه‌دارای ۵۶ مجلس ایرانی است و در بعضی مجلس‌ها صورت‌ها را خراب کرده‌اند.

● ۱۱۰۳ (سالار جنگ)

نستعلیق خوب، شوال ۱۰۷۱/ ۱۶۶۸ م، ص ۱۳۴۶، (چهار ستون)، اندازه ۳۳/۶×۲۲/۲.

توضیحات: کتابت این نسخه در سال ۱۰۶۹/ ۱۶۵۸ شروع شد. مقدمه‌ای به نشر و سی و هفت مجلس به مکتب تیموری هندی دارد. دو ورق اول مطلا است. مهر «منیر الملک ۱۲۰۶» روی نسخه ثبت است.

آغاز: قسمت اول:

به بسم‌الله آغازم شاهنامه را نمایم که او هست خلاق ما
قسمت دوم با همان اولین بیت شاهنامه و قسمت سوم با این بیت شروع
می‌شود:

چولهراسب آگه شد از کار شاه ز لشکر که بودند با او بسراه
قسمت چهارم:

چو شد پادشاه جهان یزدگرد سپاه پراکنده را جمع کرد

● ۳۶۵ (خدا بخش)

نستعلیق، ۲۲ رمضان ۱۰۹۴/ ۱۶۹۴، ص ۲۷۴، س ۲۵، اندازه ۳۱/۵×۱۹. توضیحات: نسخه‌های خطی شاهنامه در کتابخانه خدا بخش به شماره‌های ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴ توسط یک کاتب استنساخ گردیده است و در صفحه اول هر نسخه مذکور است. این نسخه جلد چهارم شاهنامه می‌باشد.

آغاز: پادشاهی یزدگرد:

چو شد پادشاه جهان یزدگرد سپاه پراکنده را جمع کرد

انجام: با ابیاتی تحت عنوان «در ختم کتاب گوید»

● ۷۰۹۰۶۲ (موزه ملی)

نستعلیق، اواخر شهر ربیع الاول ۱۱۰۰/۱۶۸۸، ص ۶۱۴، س ۲۳، اندازه ۳۲×۲۰.

توضیحات: جلد دوم شاهنامه.

آغاز: چوله‌راسب بنشست بر تخت داد بشاهنشهی تاج بر سر نهاد
انجام: ز هجرت شده پنج هشتاد بار بنام جهانداور کردگار
● ۶۰۳ (سلام)

نستعلیق، یکم رجب‌المرجب ۱۱۲۰/۱۷۰۸، ص ۶۴۰، س ۲۱، اندازه ۳۰×۱۹/۵.

توضیحات: به تقاضای «مرزای عالی‌مقدار ذوی‌الافتداری میرزا محمد علی والاتبار» استنساخ شد.

آغاز: نخست آفرین کن تو بر کردگار جهاندار و پیروز و پروردگار
انجام: بفضل خدا باش امیدوار ز کرده پشیمان ز بد شرمسار
● ۴۰۵/۱ (سلام)

نستعلیق، جعفر، ۱۱۲۰/۱۷۰۸، ص ۱۰۶۴، س ۲۵، اندازه ۱۴×۸/۳ (۲۷/۲۱×۶۵/۳۵ سم).

توضیحات: دیباچه‌ای به نثر دارد و هم دارای مجالس است.

● ۴۰۷/۳ (سلام)

نستعلیق، جعفر، ۱۱۲۰/۱۷۰۸، ص ۶۴۰، س ۲۱، اندازه ۱۲×۸/۷ (۵۴/۲۲×۴۸/۳۰ سم).

● ۳۷ (سلیمان)

نستعلیق، ۱۱۳۳/۲۱-۱۷۲۰، ص ۵۳۶، س ۲۱.

توضیحات: دفتر اول شاهنامه.

انجام: چو خواهشگری و نیازم نبود برین بر بستم زبان حسود
● ۸۷۳ (سلیمان)

نستعلیق، محمد مقیم ولد شیخ عبدالحکیم، ۱۱۳۳/۱۷۲۰، ص ۲۵۶، س ۲۵،
اندازه ۲۷/۴×۱۵/۵.

توضیحات: دفتر دوم شاهنامه.

انجام: نه بر شیخ و ریگش بروید گیا زمینش روان ریگ چون توتیا
(از: خوان ششم گذشتن اسفندیار از برف)
● ۸۷۴ (سلیمان)

نستعلیق، محمد مقیم ولد شیخ عبدالحکیم، ۱۱۳۳/۱۷۲۰، ص ۴۱۲، س ۲۵،
اندازه ۲۷/۴×۱۵/۵.

توضیحات: دفتر سوم شاهنامه.

انجام: بدو گفت شیروی جانم تراست دگر آرزو هرچه خواهی رواست
(از: خواستن شیروی شیرین را و کشتن شیرین خود را و کشته شدن شیروی)
● RV59/C213 (وکتوریا میموریل)

نستعلیق، ابن شاه محمود جمال‌الدین الکاتب، پانزدهم ذی‌القعدة سنه عشرين و
الف (۱۰۲۰/۱۶۱۱)، ص ۷۴۲، س ۲۷، اندازه ۳۶/۵×۲۴.

توضیحات: مطلا و مذهب و دارای پنجاه مجلس است. ترقیمه‌ای دارد بدین قرار:

تمت الكتاب بعون الملك الوهاب المشتهر به شاهنامه من كلام الملك
الشعرا علامي فهامي نادرة الزماني سبحان العرب و العجم ابوالقاسم حكيم
فردوسي عليه الرحمة و الغفران بتاريخ پانزدهم شهر ذی‌قعدة الحرام سنه
عشرين و الف في الهجر النبويه صلى الله عليه و آله و سلم، كتبه العبد
الضعيف المحتاج المذنب ابن شاه محمود جمال‌الدین الکاتب.

آغاز: بر ارواح منیره ضمائر مستنیره عقلای ذوی الابصار و شعرای اولی الافکار...

انجام: زما بر روان محمد درود همی تا بود روز و شب تا بود
● ۴۱/۱ (جامعه)

نستعلیق، نثار علی، ۱۷۳۴/۱۱۴۷، ص ۵۴۸، س ۱۷، اندازه ۳۰/۵×۱۶.

توضیحات: جلد اول شاهنامه.

انجام: سخن‌ها بدین دامتان شد بین چنان چون درآمد ز بالا سخن
● ۳۹۱۴ (رامپور)

نستعلیق، ۱۱۸۵ هـ، ص ۵۱۲، دفتر سوم و چهارم است.

● ۷۰۴ (موزه ملی)

نستعلیق، ۱۷۸۸/۱۲۰۳، ص ۲۷۲، (چهار ستون)، اندازه ۳۱/۵×۲۰/۳.

توضیحات: مهرهایی از تربیت خان بهادر و معین الدوله وزیر الملک محمد علی خان
بهادر صولت جنگ روی اولین صفحه نسخه ثبت است. جلد اول شاهنامه
می‌باشد.

انجام: کلالی چکیده ز گلبرگ جان شرابیسی ازو رفته آبیسی روان
● ۱۸۵ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، رجب ۱۸۱۲/۱۲۲۷، ص ۱۱۹۶، س ۲۵ (چهار ستون)، اندازه

۳۵/۹×۲۲.

توضیحات: دارای مجالس است و نسخه کامل شاهنامه می‌باشد.

انجام: هزاران درود و هزاران سلام زما بر محمد علیه السلام
● ۸۹۱.۵۵۱۴/۱۰۳ (سبحان الله)

نستعلیق، ۱۸۱۶/۱۲۳۲، ص ۵۳۴، س ۲۹، اندازه ۱۰/۵×۷

(۲۵/۴×۱۲/۹۲ سم).

● ۶۰۴ (سلام)

نستعلیق، غوث علی، ۲۱ ذی‌الحجه ۱۲۳۵/۱۸۲۰، ص ۱۲۰۸، س ۲۵، اندازه

۳۴/۵×۲۱/۵.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: چو خواهشگری و نیازم نبود برین بر بیستم زبان حسود

● ۳۹۱۷ (رامپور)

نستعلیق، نور احمد ولد میان محمد سعید، ۱۲۴۰ هـ، ص ۱۱۸۸، دارای مجالس

است.

● ۲۰۰۶۳۵ (دانشگاه دهلی)

نستعلیق، ۱۸۲۹/۱۲۴۵، ص ۱۱۸۶، س ۱۳، اندازه ۲۸×۲۱/۵.

توضیحات: ناقص الآخر است.

آغاز: گفتار اندر ستایش خود، گفتار در آفرینش جهان...

انجام: نه جستند از دهر جز نام نیک و زان نام جستن سر انجام نیک

در آخر ابیاتی در هجو سلطان محمود شامل نسخه است.

● ۳۹۱۶ (رامپور)

نستعلیق، خواجه احمدآقه، ۱۲۴۶ هـ، ص ۱۱۱۴، دارای مجالس است.

● ۱۷۹۳ (خدا بخش)

نستعلیق، احمد، ۲۳ رمضان ۱۲۴۶/۱۸۳۱، ص ۱۱۷۰، س ۲۵ (چهار ستون)،

اندازه ۲۸/۵×۱۶/۵.

توضیحات: مجالس دارد و در دو جزو منقسم است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

قسمت دوم:

چولهراسب آگه شد از کار شاه ز لشکر که بودند با او براه

● ۷۸۸ (مزمّل)

نستعلیق، ۱۸۳۷/۱۲۵۳، ص ۱۶۳۰، س ۱۹، اندازه ۲۷/۲×۱۶.

توضیحات: جلد اول شاهنامه می باشد.

انجام: گرانمایه لهراسب آرام یافت خرد مایه دانا برین رام یافت

هزاران درود و هزاران سلام زما بر محمد علیه السلام

● ۳۹۱۸ (رامپور)

نستعلیق، سید امیر شاه رامپوری، ۱۲۵۴ هـ، ص ۱۴۶۲، دارای مجالس است.

● ۷۸۹ (مزمّل)

نستعلیق، ۱۸۴۲/۱۲۵۸، ص ۱۵۲۲، س ۱۹، اندازه ۲۸/۴×۱۵.

توضیحات: جلد سوم شاهنامه است.

آغاز: خداوند نیروزی و فرمی خداوند دیهیم و شاهنشهی

انجام: چو خواهشگری و نیازم نبود برین بر به بستم زبان حسود

● ۳۴/۲۷-۱ (جامعه)

نستعلیق شکسته، شیخ رکن الدین حسین، ۱۸۴۲/۱۲۵۸، ص ۲۶۸، س ۲۷،

اندازه ۴۴×۳۲.

توضیحات: جلد اول و دفتر اول شاهنامه می باشد.

انجام: پذیرفت پیران همه پند او که سالار او بود و پیوند او

● ۳۵ - ۲۷/۲ (جامعه)

نستعلیق، شیخ رکن الدین حسین، ۱۸۴۳/۱۲۵۹، ص ۲۸۴، س ۲۷، اندازه

۴۴×۳۲.

توضیحات: جلد دوم و دفتر چهارم شاهنامه می باشد.

آغاز: بدو آفرین کافرین آفرید مکان و زمان و زمین آفرید

انجام: فرستم درود فرستاده زین

● ۱ (تغلق آباد)

نستعلیق، ۶ محرم ۱۲۶۰/۱۸۴۴، ص ۱۱۱۴، س ۱۷، اندازه ۲۸×۲۱.

توضیحات: غالباً جهومک لعل کایست کرن که جلد دوم شاهنامه مضبوط در همین کتابخانه را استنساخ کرده، کاتب این جلد اول می باشد.

انجام: باواز خسرو نهادند گوش سپردند او را همه نوش و هوش

● ۲ (تغلق آباد)

نستعلیق، جهومک لعل کایست کرن، شوال المکرم ۱۲۶۰/۱۸۴۴، ص ۹۰۸، س

۱۷ (چهار ستون)، اندازه ۲۸×۲۱.

توضیحات: جلد دوم شاهنامه می باشد.

آغاز: کنونای سخن گوی بیدار مرد

(بازگشتن فردوسی از سخن دقیقی بسخن خویش)

انجام: چو خواهشگری و نیازم نبود برین بر به بستم زبان حسود

● ۱۸۶ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۱۳ ذی الحجّه ۱۲۶۰/۱۸۴۴، ص ۳۳۲، س ۲۳، اندازه ۳۱/۸×۱۸.

توضیحات: دارای مجالس است و جلد سوم شاهنامه می باشد.

آغاز: داستان بر تخت شاهی نشستن لهراسب شاه

چو لهراسب به نشست بر تخت داد بشاهنشهی تاج بر سر نهاد

انجام: چه باشی تو ایمن ازین چرخ پیر که فرجام انجامت آید گریز

● ۱۸۷ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۶۱-۵/۱۲۶۰-۱۸۴۴، ص ۳۱۸، س ۲۳ (چهار ستون)، اندازه

۳۱/۵×۱۸/۷.

توضیحات: دارای مجالس است.

آغاز: بنام خداوند خورشید و ماه

انجام: ز گفتار ایشان دلش تازه گشت ببالید و بر دیگر اندازه گشت

● ۱۸۸ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۶۱-۱۲۶۰/۵-۱۸۴۴، ص ۳۵۵، س ۲۳ (چهار ستون)، اندازه

۳۱/۵×۱۸/۷

توضیحات: دارای مجالس است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

انجام: سپهدار پیران و آن انجمن نهادند سر سویی شاه یمن

در نسخه‌های چاپی مصرع دوم این بیت بدین قرار ثبت شده است:

نهادند سر سوی مرز ختن، از بازگشتن ایرانیان بنزد خسرو.

● ۱۸۹ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۲۹ محرم ۱۲۶۱/۱۸۴۵، ص ۳۴۵، س ۲۳ (چهار ستون)، اندازه

۳۱/۷×۱۸

توضیحات: دارای مجالس است.

آغاز: بنام خداوند خورشید و ماه

انجام: برآمد کنون قصه یزدگرد بمه سلفندار منذ روز کرد

(از تاریخ انجام شاهنامه)

● ۴۰ (انصاری)

نستعلیق، امیر حیدر، ۲۹ شعبان ۱۲۷۲/۱۸۵۶، ص ۳۲۰، س ۲۳، اندازه

۳۰×۱۵

آغاز: به بسم الله آغاز سر نامه را نمایم که او هست خلاق ما

انجام: ازین پس نمیرم که من زنده‌ام که تخم سخن من پراکنده‌ام
 هزاران درود و هزاران سلام زما بر محمد علیه السلام
 ● ۲۹ (محمود آباد)

نستعلیق، ۱۸۵۹/۱۲۷۶، ص ۱۲۰۲، س ۲۶، اندازه ۴۲/۵×۲۹.

توضیحات: در آغاز نسخه فهرست اسامی پادشاهان و مدت حکومت آنها قید شده و
 دارای مجالس جنگی است.

نمیرم از این پس که من زنده‌ام که تخم سخن را پراکنده‌ام
 ● ۶۰۲ (سلام)

نستعلیق، ۱۰ ربیع‌الثانی ۱۳۰۶/۱۸۸۸، ص ۵۶۲، س ۲۵، اندازه ۳۳×۲۳.

توضیحات: جلد اول شاهنامه می‌باشد.

انجام: پایان شد این داستان فرود کنون رزم کاموس باید شنود
 ● ۲۳۳ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ۱۲ ماه ساون ۸۹۴ سمت، ص ۵۹۸، س ۲۷ (چهار ستون)، اندازه
 ۴۸/۹×۲۹.

توضیحات: ساون یکی از ماه‌های هندی است و ۸۹۴ سال سمت هم هندی است.
 جلد اول شاهنامه می‌باشد.

انجام: کنون من بگویم سخن کو بگفت منم زنده او گشت با خاک جفت
 (از: بخواب دیدن فردوسی دقیقی را)

● ۷۵۵/۳۰ (سلیمان)

نستعلیق، محمد مقیم، دوم جلوس محمد شاه، دفتر اول: ۲۶۸ ورق، دفتر دوم و
 سوم: ۳۳۴ ورق، دفتر چهارم: ۱۰۶ ورق، س ۲۱، اندازه ۱۱×۶/۷
 (۲۷/۹۴×۱۷/۴۶-سم).

نسخه‌های خطی شاهنامه (بدون ذکر تاریخ)

● ۳۹۱۰ (رامپور)

نستعلیق، ص ۲۹۲، قسمت دوم شاهنامه.

● ۳۹۱۳ (رامپور)

نستعلیق، دارای مجالس است.

● ۳۹۱۵ (رامپور)

نستعلیق، ص ۹۶۸.

● ۳۹۱۹ (رامپور)

نستعلیق، ص ۷۳۶.

● ۳۴/۲۷-۲ (جامعه)

نستعلیق شکسته، ص ۲۶۱، س ۲۷، اندازه ۴۴×۳۲.

توضیحات: دفتر دوم شاهنامه.

انجام: که این نامه شهریاران پیش به پیوندم از خوب گفتار خویش

(از آخر: باز رفتن گشتاسب با زیریر به ایران زمین و دادن لهراسب تخت ایران

اورا)

● ۳۵/۲۷-۱ (جامعه)

نستعلیق شکسته، ص ۲۸۷، س ۲۷، اندازه ۴۴×۲۳.

توضیحات: جلد دوم و دفتر سوم شاهنامه می باشد.

آغاز: از آن پس تن نامور خاک راست سخن گوی جان معدن پاک راست

(ج ۳: آخرین شعر از باز رفتن گشتاسب با زیریر به ایران زمین و دادن

لهراسب تخت ایران اورا)

انجام: کنون عدل کسری به پیش آورم ز دفتر بگفتار خویش آورم

● ۴۳۸ (جامعه)

نستعلیق شکسته، ص ۱۵۲، س ۲۵، اندازه ۲۰×۳۱.

آغاز: چهل روز رستم به دریا کنار همی رفت دنبال آن نایکار
انجام: تن کوه از آن تیغ بشکافت

● ۲۹۲ (صولت)

نستعلیق، اوایل قرن یازدهم هجری، ص ۸۴۶، س ۱۷، اندازه ۵/۵×۱۵/۵×۲۴.

توضیحات: نسخه مطلا است و جلد سوم به بعد می‌باشد.

● ۳۴۴ (صولت)

نستعلیق، اواخر قرن دوازدهم هجری، ص ۹۱۲، س ۱۸، اندازه ۵/۵×۱۵/۵×۳۳.

توضیحات: ناقص است و در کتابخانه شخصی به نام ریاست علی خان پسر سعادت
علی خان حفظ می‌شد.

● ۳۵۶ (صولت)

نستعلیق، قرن یازدهم هجری، ص ۷۱۰، اندازه ۱۷×۲۱.

توضیحات: از اول ناقص است. این نسخه در کتابخانه منشی سیل چند میر منشی
سرکار رامپور می‌بوده است.

● ۲۷۰ (موزه حیدرآباد)

نستعلیق، ص ۱۰۶۲، س ۲۵، اندازه ۵/۵×۱۵/۵×۲۸.

توضیحات: اولین صفحات دفتر اول، دوم و سوم مذکور و مطلا است. مقدمه
بایسنفر شامل نسخه می‌باشد.

آغاز: مقدمه:

افتتاح سخن آنکه کند اهل کمال

دفتر اول:

به بسم الله آغاز سر نامه را نمایم که او هست خلاق ما

دفتر دوم:

بنام خداوند خورشید و ماه

دفتر سوم:

چو لهراسب آگه شد از کار شاه

دفتر چهارم:

چو شد پادشاه بر جهان یزگرد سپاه پراکنده را جمع کرد

● ۱۲۴۶ (موزه حیدرآباد)

نستعلیق، ص ۳۰۲، س ۲۵، اندازه ۳۰×۲۰.

توضیحات: اولین دو صفحه مذهب و مطلا است. دارای چهار مجلس به سبک هندی و ایرانی است و جلد اول شاهنامه می باشد.

● ۱۶۱۶ (موزه حیدرآباد)

نستعلیق، ص ۵۱۶، س ۲۵، اندازه ۴۰×۲۷.

توضیحات: اولین دو صفحه مذهب و مطلا است. سی و سه مجلس به سبک ایرانی دارد. جلد این نسخه هم دارای نقاشی به سبک ایرانی است.

آغاز: بنام خداوند جان و خرد

● ۲۴۱۶ (موزه حیدرآباد)

نستعلیق، ص ۲۴۲، س ۲۳، اندازه ۲۹/۵×۱۷/۵.

توضیحات: اولین صفحه مذهب و مطلا است. هفده مجلس به سبک تیموری هند دارد. مشتمل است بر دو دفتر اول و دوم شاهنامه.

● ۲۴۷۹ (موزه حیدرآباد)

نستعلیق، ص ۵۵۸، س ۲۴، اندازه ۲۵/۵×۱۶/۵.

توضیحات: نسخه ناقص است. اولین صفحه مذهب و مطلا است و هجده مجلس به سبک هندی و ایرانی دارد.

● ۲۰۰۶۶۹ (دانشگاه دهلی)

نستعلیق، ص ۱۲۲۸، س ۱۳، اندازه ۲۶/۵×۲۱/۵.

توضیحات: جلد دوم شاهنامه می باشد.

آغاز: آگاه شدن کاؤس از کشته شدن سیاوش، آگاهی یافتن رستم از کشته شدن سیاوش و رفتنش نزد کاؤس.

انجام: ازان پس تن نامور خاک راست سخن گوی جان معدن پاک راست (از: رفتن گشتاسب با زیر به ایران زمین و دادن لهراسب تخت ایران او را)

● ۲۶۷ (محمودآباد)

نستعلیق، ص ۱۰۸، س ۲۵، اندازه ۲۲/۵×۱۴/۵.

توضیحات: نسخه در آخر ناقص است.

انجام: ولیکن ترا آن سزاوارتر که از دامن شاه جوئی گهر (از: سخن گفتن پیران با سیاوش از فرنگیس)

● ۲۸۰ (حمیدیه)

نستعلیق، ص ۶۵۲، س ۲۵.

توضیحات: سر لوحه طلائی دارد.

● ۴۵ (ندوه)

نستعلیق، ص ۵۲۰، س ۲۹، اندازه ۳۲/۵×۱۹.

توضیحات: نسخه مطلا و جلد دوم شاهنامه می باشد.

انجام: چنین بود تا بود کار جهان گزافه نکردند نامش جهان

● ۵۰ (ندوه)

نستعلیق، ص ۷۶۲، س ۲۹ (چهار ستون)، اندازه ۳۲×۱۹.

توضیحات: نسخه مطلا و دارای مجالس و جلد سوم شاهنامه است.

آغاز: آغاز داستان بر تخت نشستن لهراسب:

چولهراسب بنشست بر تخت داد به شاهنشهی تاج بر سر نهاد

انجام: چل و هشت بد عهد نوشیروان چو بر شصت رفتی نماند روان

● ۶۱ (ندوه)

نستعلیق، ص ۷۳۶، س ۲۱، اندازه ۴۱/۵×۲۵.

توضیحات: نسخه در آخر ناقص است. مقدمه‌ای دارد حاوی بر پانزده صفحه و جلد

اول شاهنامه است:

آغاز: متن شاهنامه:

بنام خداوند جان و خرد

انجام: بدان تا چنین جفت باشد مرا

● ۶۲ (ندوه)

نستعلیق، ص ۶۰۰، س ۲۱، اندازه ۴۱/۵×۲۵.

توضیحات: جلد دوم شاهنامه است.

آغاز: ببوسید و تاجش بر سر نهاد همی آفرین کرد و زوگشت شاد

(از آخر: باز رفتن گشتاسب با زیر به ایران زمین...)

انجام: مه بهمن و آسمان روز بود که کلکم برین نامه فیروز بود

● ۷۷ (ندوه)

نستعلیق، ص ۲۶۸، س ۲۹، اندازه ۳۲×۱۸/۵.

توضیحات: دفتر اول شاهنامه، مطلا و دارای مجالس و در آغاز ناقص است.

آغاز: بشهرم یکی مهربان دوست بود که با من توگفتی یکی پوست بود

(از: گفتار در بنیاد نهادن کتاب، در چاپ‌های شاهنامه مصرع دوم بدین قرار

آمده: توگفتی که با من بیک پوست بود)

انجام: پذیرفت پیران همه پند او که سالار او بود و پیوند او

● ۷۸ (ندوه)

نستعلیق، ص ۲۰۰، س ۲۹، اندازه ۳۲×۱۸/۵.

توضیحات: جلد چهارم شاهنامه و مطلا است. در آغاز نسخه مهر «محمود حافظ خان ۱۲۶۰» ثبت است.

آغاز: بنام خداوند خورشید و ماه

● ۴۵۱۱۸ (تاگور)

نستعلیق، ص ۱۲۴۵، س ۲۱، اندازه ۲۸×۱۵.

توضیحات: شامل هر چهار دفتر شاهنامه می باشد و متن حتی روی حاشیه هم کتابت شده است.

● ۳۵۶ (آرشیو، پتیالا)

نستعلیق، ص ۱۳۶، س ۲۵ (چهار ستون)، اندازه ۲۱×۱۱.

توضیحات: صفحه اول مطلا و مذهب است و مشتمل بر هر چهار دفتر شاهنامه می باشد.

● ۲۱۳۱ (پتیالا، عمومی)

نستعلیق، ص ۱۸۰۰، س ۲۵، اندازه ۱۴/۵×۸/۵.

توضیحات: دارای مجالس است.

انجام: منادیگری گردلشکر بگشت به درگاه هر خیمه ای برگذشت
(از: گرفتار شدن ماهوی سوری و کشته شدنش بفرموده بیژن)

● ۲۴۵۱ (پتیالا، عمومی)

نستعلیق، ص ۱۲۷۶، س ۲۷، اندازه ۱۹×۱۲.

توضیحات: صفحاتی چند در آغاز نسخه مطلا است و مجالس و مقدمه بایسنفر هم دارد.

انجام: سر آمد کنون قصه یزدگرد بسماه سفندار مسد روزارد
(از: تاریخ انجام شاهنامه)

● ۱۸ (رضویه)

نستعلیق، ص ۱۲۸۰، س ۱۹، اندازه ۱۲x۷ (۳۰/۴۸x۱۷/۷۸ سم).

انجام: زید اصل چشم هما داشتن بود خساک در دیسده انباشتن
● ۵۵ (رضویه)

نستعلیق، ص ۵۷۸، س ۲۵، اندازه ۱۴x۸ (۳۵/۵۶x۲۰/۳۲ سم).

توضیحات: نسخه موریانه خورده و جلد چهارم شاهنامه می باشد.

آغاز: فتح نامه اسفندیار به پدر به کشتن ارجاسپ و ستدن روئین دژ

نخستین که نوک قلم شد سیاه گرفت آفرین بر خداوند ماه

انجام: به نیکی بود شاه را دسترس بسد روز نیکی نسجتت کس
(از: مردن فیلقوس و بر تخت نشستن سکندر)

● ۱۲۰ (بندارگر)

نستعلیق، ص ۱۵۰۰، اندازه ۳۱x۲۰.

● ۱۹۴ (بندارگر)

نستعلیق، ص ۱۴۰۰، اندازه ۳۰x۲۴.

توضیحات: نسخه نسبتاً قدیمی است و خط آن هم بسیار زیبا است.

● ۱۳۳ (شورای هند)

نستعلیق معمولی، ص ۱۴۳۲، (چهار ستون)، اندازه ۳۲x۲۱/۵.

توضیحات: از آخر ناقص و دارای مجالس است. در آخر نسخه دوازده صفحه به تشریح

در احوال فردوسی و داستان اختلاف او با سلطان محمود و توصیفی از

شاهنامه آمده است. دفتر دوم شاهنامه می باشد.

آغاز: بتن زنده پیل و بجان جبرئیل بکف ابر بهمن بتن رود نیل
انجام: بعد از اشعاری تحت عنوان «فی خاتمه کتاب فرماید» مقدمه‌ای آمده که بدین
قرار شروع می‌شود:

مالک الملکی که به تدبیر ملک و ملکوت و تربیت عالم لاهوت و ناسوت...

● ۱۱۰۴ (سالار جنگ)

نستعلیق زیبا، ص ۱۵۸۶، (چهار ستون)، اندازه ۳۱/۸×۲۱/۲.

توضیحات: به دو بخش تقسیم شده. دارای بیست و پنج مجلس به مکتب شیرازی
است. اغلب اینست که در اواخر قرن دهم هجری کتابت شده بود. با
مقدمه بایسنفر شروع می‌شود.

انجام: نمیرم ازین پس که من زنده‌ام که تخم سخن را پراکنده‌ام
● ۱۰۰۵ (سالار جنگ)

نستعلیق، علام‌الدین، ۱۹ صفر(?)، ص ۱۱۸۶۶، (چهار ستون)، اندازه
۳۰/۴×۲۱.

توضیحات: بظاهر در اوائل قرن یازدهم هجری کتابت شده. دارای هفت مجلس
به مکتب تیموریان هندیست و در چهاربخش تقسیم شده است.

آغاز: قسمت اول: بنام خداوند جان و خرد

قسمت دوم: کنون کار بیژن بگویم ترا

قسمت سوم: نخستین که نوک قلم شد سیاه

قسمت چهارم: به ایران بزرگان با موبدان

انجام: هر آنکس که دارد هش و رای و دین

پس از مرگ من کنند آفسرین

● ۹۳۵ (دانشگاه عثمانیه)

نستعلیق، ص ۳۳۶، س ۱۹.

توضیحات: اولین صفحه مطلا است و جلد اول شاهنامه می باشد.

انجام: فرو برد خنجر دلش بر درید جگر پس ازین تیره بیرون کشید

(از: خوان هفتم، کشتن رستم دیو سپید را)

● ۹۳۵ قف ۱۰۴۳ (دانشگاه عثمانیه)

نستعلیق، ص ۱۱۸۴، س ۲۵، اندازه ۲۵/۵×۱۶/۵.

توضیحات: دارای چند مجلس به مکتب هندیست.

آغاز: ... دیوانه خواند ترا همان خویش بیگانه داند ترا

انجام: یکی دخمه کردند او را به باغ بلند و بزرگیش برتر ز راغ

(از: آگاهی یافتن ماهوی موری از کشته شدن یزدگرد و بر تخت نشستن)

● ۱۴ (جی سنگه)

نستعلیق، ص ۵۷۹، س ۲۵، اندازه ۲۵×۱۵/۵.

● ۷۰۰ (موزه ملی)

نستعلیق ریز، ص ۱۰۷۶، س ۲۶ (چهار ستون)، اندازه ۳۲/۵×۱۹/۵.

آغاز: اف نوح سخن آن به که کند اهل کمال

به ثنای ملک الملک خدای متعال

مالک ملکی که به تدبیر ملک و ملکوت و ترتیب...

شاهنامه:

به بسم الله آغاز شهنامه را نمایم که او هست خلاق ما

خداوند روزی ده و دستگیر خداوند بخشنده راد و پیر

خداوند جان و روان و خرد کزو برتر اندیشه برنگذرد

انجام: هزاران درود و هزاران سلام ز ما بر محمد علیه السلام

● ۷۰۱ (موزه ملی)

تستعلیق، غالباً قرن هجدهم میلادی، ص ۶۰۶، س ۲۳، اندازه ۲۲×۳۳.

توضیحات: از آخر ناقص است و جلد دوم شاهنامه می باشد.

آغاز: و فرزندش بودش بسان دو ماه سزاوار شاهی و تخت و کسلاه

انجام: پادشاهی لهراسب صد و بیست سال بود:

جهان جهان آفرین خواندند و را شهریار زمین خواندند

وزان پس فرستاد کس ها به روم به هند و به چین و به آباد و بوم

● ۷۰۸ (موزه ملی)

تستعلیق عادی، ص ۸۷۸، (چهار ستون)، اندازه ۱۷/۵×۲۴/۵.

انجام: چو خواهشگری و نیازم نبود برین بر به بستم زبان حسود

● ۷۰۹ (موزه ملی)

تستعلیق ریز، ص ۶۷۶، س ۲۶، اندازه ۱۵/۵×۲۳/۵.

توضیحات: روی تنها اولین صفحه معنی و شرح بعضی لغات شاهنامه آمده، مثلاً

ناهید: به سکون دال، ستاره زهره را گویند. مقدمه بایسنفر در

۲۴ صفحه دارد و دفتر اول و دوم شاهنامه می باشد.

انجام: خواب دیدن فردوسی دقیقی را:

کنون من بگویم سخن کو بگفت منم زنده او گشته با خاک جفت

(از آغاز جلد سوم شاهنامه)

● ۷۱۱ (موزه ملی)

تستعلیق، ص ۸۳۰، (چهار ستون).

توضیحات: بعضی صفحات از میان نسخه مفقودالایر است. جداول نسخه مطلا

است.

آغاز: گفتار در هجو سلطان محمود:

ایسا شاه محمود کشور کشای

زکس گـر نه ترسی به ترس از خدای

فهرست سلاطین عجم و ایام سلطنت ایشان و تمامی آنها چهار طبقه اند...

دیباچه شاهنامه که به سعی و اهتمام جانی محمد مهدی اصفهانی

استنساخ شد:

بر پیشگاه ضمیر مهر تنویر صاحبان فصاحت و سابقان گوی

بلاغت... دیباچه ای دیگر هم آمده که بدین قرار شروع می شود:

اگر چه از لوازم رسوم بندگی و لواحق شیوه پرستندگی همانست که سرنامه به

سیاس و ستایش...

این دیباچه با این ادبیات به پایان می رسد:

سکه کاندر سخن فردوسی طوسی نشاند

تا نه پنداری که کس از جمله انسی نشاند

اول از بالای کرسی بر زمین آمد سخن

او ببالا برد و بازش بر سر کرسی نشاند

آغاز شاهنامه:

بنام خداوند تنزیل وحی (؟) کزین برتر اندیشه نگذرد

انجام: چو این گفته شد رفت تا جای خواب

دلی پر زکین و سری پر شستاب

(از جلد دوم: جنگ رستم با کافور مردم خوار)

● ۶۴۸ (موزه ملی)

توضیحات: دو صفحه اول مذهب و مطلا است. از آخر ناقص و دارای چند مجلس به سبک ایرانی است.

آغاز: مقدمه به نشر:

سپاس و آفرین خدای را که این جهان و آن جهان آفرید...

انجام: پادشاهی یزدگرد هجده سال بود:

اگر بخت پیروزی یاری دهد مرا بر جهان کامکاری دهد

یکی دفتری سازم از راستی که نپذیرد آن کثری و کاستی

(از جلد چهارم، پادشاهی یزدگرد پسر بهرام گور)

● ۱۳۷۰۶۴۰ (موزه ملی)

نستعلیق، غالباً قرن هجدهم میلادی، ص ۳۴۸، اندازه ۲۷/۵×۱۶/۳.

توضیحات: دارای مجالس و از آخر ناقص است. روی حاشیه هر صفحه هم متن شاهنامه رونویسی شده و دفتر چهارم شاهنامه است.

آغاز: چوکسری نشست از برگاه نو همی خواندندی وراه شاه نو

انجام: چنین یاد... که اندر جهان بما شاد بادا کهان و مهان

● ۱۰۵۸ (موزه ملی)

نستعلیق، ص ۱۰۸۴، (چهار ستون)، اندازه ۳۵/۵×۲۳/۵.

توضیحات: دو صفحه اول مطلا و مذهب است. مجالس به سبک ایرانی دارد.

انجام: پس از مرگ بر من کند آفرین

هسر آنکس که دارد هش و رای و دین

(در نسخه‌های چاپی مصرع دوم این بیت مصرع اول قرار گرفته است)

● ۴۲۲ (ایوانف)

نستعلیق، ص ۱۷۷۶، اندازه ۲۴×۱۴.

توضیحات: ۵۰,۰۰۰ بیت شامل نسخه می باشد. دارای هشت مجلس به سبک صفوی‌هاست و شامل مقدمه‌ایست که قبل از مقدمه بایسنغر نوشته شده بود.

آغاز: حمد و سپاس و آفرین خدای را که این جهان..

● ۳۵۹ (خدا بخش)

نستعلیق، شاه محمد الکاتب، قرن پانزدهم میلادی، ص ۱۰۷۶، س ۲۴، اندازه ۲۳×۲۸/۵.

توضیحات: یک صفحه در آخر افتادگی دارد. مذهب و بسیار زیبا است. مقدمه بایسنغر دارد و مشتمل بر ۵۱,۰۰۰ بیت است.

آغاز: مقدمه بایسنغر (۳-۱۴)

اصل شاهنامه (۱۵-۵۳۸ ورق)

● ۳۶۲ (خدا بخش)

نستعلیق، ص ۳۱۲، س ۲۵، اندازه ۱۹×۳۱/۵.

توضیحات: دفتر اول شاهنامه، تصاویر ساده در لایه‌ی نسخه گنجانده شده است. انجام: به ذکر «کشتن کیو نژاد را از خون بهرام»

● ۳۶۳ (خدا بخش)

نستعلیق، ص ۲۴۴، س ۲۵، اندازه ۱۹×۳۱/۵.

توضیحات: دفتر دوم شاهنامه، بعضی صفحات بیاض است که غالباً برای نقاشی خالی نگهداشته شده بود.

انجام: با «گفتار اندر آمدن باد و برف و هلاک شدن پهلوانان» به پایان رسد.

● ۳۶۴ (خدا بخش)

نستعلیق، ص ۳۲۸، س ۲۵، اندازه ۱۹×۳۱/۵.

توضیحات: دفتر سوم شاهنامه

آغاز: آغاز پادشاهی لهراسب:

چو لهراسب آگه شد از کارشاه ز لشکر که بودند با او براه

انجام: با گفتاری دربارهٔ «سپری شدن روزگار بهرام»

● ۳۶۶ (خدا بخش)

نستعلیق، ص ۱۱۰۴، س ۲۶، اندازه ۳۰×۱۹.

توضیحات: دیباچه ندارد. هر چهار دفتر شاهنامه. تنها یک مینیاتور دارد.

آغاز: دفتر اول (ا ب - ۱۴۷ ب)

بنام خداوند جان و خرد

دفتر دوم (۱۴۸ ب - ۲۹۳ ب)

بنام خداوند خورشید و ماه

دفتر سوم (۲۹۴ ب - ۴۴۰ ب)

چو لهراسب بنشست بر تخت داد بشاهنشهی تاج بر سر نهاد

دفتر چهارم (۴۴۱ ب - ۵۵۲ الف)

بنام خداوند خورشید و ماه که دل را براهش خرد داد راه

● ۱۷۹۲ (خدا بخش)

نستعلیق، قرن یازدهم هجری، ص ۱۲۱۴، س ۲۵، اندازه ۳۰×۱۸.

توضیحات: در این نسخه گرشاسب‌نامه، مقدمهٔ بایسنغر و فهرست پادشاهان ایران

هم شامل است. بیست و شش مجلس مکتب ایرانی این نسخه را تزئین

می‌دهد. این شاهنامه به دو بخش تقسیم شده. قسمت دوم با تخت نشینی

لهراسب شروع می‌شود و موسوم به لهراسب‌نامه است. دو

مهر «حاجی مهدی علی‌خان» و «اضعف العباد بهروز المنقاد ۱۱۵۵» روی

نسخه ثبت است.

آغاز: گرشاسب نامه:

نه کردار گرشاسب اندر جهان یکی نامه بد یادگار مهان
آغاز قسمت دوم شاهنامه:

کنون تاج و اورنگ لهراسب شاه بیارایم و بر نشانم به گاه
چو لهراسب بنشست بر تخت داد بشاهنشهی تاج بر سر نهاد

● ۳۸ (سلیمان، علیگره)

نستعلیق، ص ۸۰۲، س ۲۵، اندازه ۲۳/۵×۳۵.

آغاز: بعد از حمد و ستایش و سپاس و آفرین مر خدای را که این جهان آفرید...

انجام: هر آنکس که دارد هش و رای و دین

پس از برگ بر من کنند آفرین

● ۳۹ (سلیمان، علیگره)

نستعلیق، ص ۲۱۲، س ۲۵، اندازه ۳/۱۴×۴/۲۴.

توضیحات: کرم خورده و از اول ناقص است.

آغاز: بنام خداوند خورشید و ماه که دل را برایش خرد داد راه

● ۲۹ - ۷۵۴ (سلیمان، علیگره)

نستعلیق، ص ۱۲۰۲، س ۲۵، اندازه ۸×۱۵ (۳۲/۲۰×۱۰/۳۸ سم).

● ۱۴ - ۱۳ (سلیمان، علیگره)

نستعلیق، ص ۹۹۰، س ۲۵، اندازه ۵/۱۱×۷ (۳۷/۱۹×۹۴/۲۷ سم).

توضیحات: شاهنامه کامل در دو مجلد است.

● ۱۰۷ - ۱۰۴ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۱۰۲۸، س ۲۶، اندازه ۵/۱۲×۷ (۳۷/۱۹×۴۸/۳۰ سم).

توضیحات: در چهار مجلد است و مجالس هم دارد.

● ۱۴۰ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، دفتر اول: ص ۶۲۲؛ دفتر دوم: ص ۲۷۶؛ دفتر سوم: ص ۲۸۸؛
دفتر چهارم: ص ۲۱۲، س ۲۵، اندازه ۱۱×۴/۱۲.
توضیحات: دارای مجالس است.

● ۱۶۶ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۵۰۴، س ۲۷ (چهار ستون)، اندازه ۷/۲۹×۷/۵۱.

آغاز: چو گشت اسب را داد اهل راسب تخت فرود آمد از تخت بر بست رخت
انجام: که جاوید بادا خردمند فرد همیشه بکام دلش کام کرد
همش رای و هم دانش و هم... چراغ عسجم آفتاب عرب

● ۱۹۰ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۲۶۴، س ۱۷، اندازه ۳/۱۲×۱/۲۱.

آغاز: بنام خداوند هر دو... که جاوید باشد بهر دو سرای
انجام: منه پایت از خط امرش بدر بجای آر فرجام او سر پسر

● ۱۹۲ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۶۵۱، س ۲۵ (چهار ستون)، اندازه ۵/۲۰×۵/۲۹.

توضیحات: نصف اول شاهنامه می باشد.
انجام: کران مایه نزد شهشه رسید روان... از خاک برمه رسید

● ۱۹۳ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۵۴۹، س ۲۵ (چهار ستون)، اندازه ۱۹×۴/۲۹.

توضیحات: نصف آخر شاهنامه است.
انجام: نمیرم ازان پس که من زنده ام که تخم سخن را پراکنده ام

● ۳۱۸ (دانشگاه علیگره)

نستعلیق، ص ۳۱۲، س ۲۷، اندازه ۵/۲۶×۴۳.